

NĚCO O PRÁCI PAMÁTKÁŘE A JEDNOM DRUHU PRŮZKUMŮ ARCHITEKTONICKÉHO DĚDICTVÍ



ING. JAN ŽIŽKA

Povinnost zajištění odborné dokumentace při opravách památek pro služebně přítomné odborné pracovníky památkového ústavu byla připomenuta již vícekrát. Kdo jsou ti služebně přítomní památkáři a jaké jsou jejich úkoly? Dobře víme, že služebně přítomný památkář je památkář „polem pracující“, který na určitém svěřeném území – například správním obvodu – vykonává agendu vyplývající z památkového zákona. Zejména vypracovává odborná vyjádření, provádí související práce a následně odborný památkový dohled.

Zjednodušeně řečeno, odborná dokumentace či operativní průzkum památky by měly být prováděny ve dvou základních fázích. První fáze průzkumu je jedním, nejednou hlavním podkladem pro odborné vyjádření. Úkolem památkáře je především získat a doplnit poznání o památce nebo její části. Výsledky tohoto průzkumu musí sloužit v prvé řadě k formulaci zásad pro ochranu dochovaných částí, architektonických článků, detailů nebo povrchových úprav památky a jejich co nejkvalitnější opravu. Například při opravě fasády by průzkum měl na jedné straně sloužit ke stanovení zásad pro zachování různých vrstev historických omítek, na druhé straně k upřesnění rozvrhu, tvarů a profilací architektonického členění. Při realizaci prací je pak třeba průzkum podle možností ve vazbě na odborný dohled prohloubit a doplnit. Stále je však třeba mít na paměti ochranu maxima z dochovaných úprav a detailů z různých stavebních etap. Znamená to, že hloubkový průzkum, při kterém jsou zlikvidovány mladší vrstvy různého stáří, by měl být prováděn pouze ve zvlášť odůvodněných případech a v co nejmenším rozsahu. Příkladem může být nezbytné prověření skutečností pro statické zajištění.

Za ideální považují, aby průzkumy před zahájením opravy a zejména během ní prováděl pokud možno vždy, nebo alespoň co nejčastěji právě „služebně“ příslušný památkář. Zkušený památkář by měl umět odhadnout nutný rozsah průzkumu a dokázat stanovit z průzkumu vycházející nutné a přiměřené odborné požadavky. Tím pochopitelně nezpochybňuji v případě potřeby úzkou spolupráci se specialisty na průzkumy. Známá jsou však úskalí, bez jejichž překonání, nebo alespoň utopení, se těžko obejdeme. Nezbytnou podmínkou je dostatečné školení i praxe pod vedením zkušenějšího kolegy a pochopitelně i maximální zájem o věc. Zvládnout všechny odborné práce památkáře je možné pouze na přiměřeně velkém, spíše tedy malém území. Nutná je i dostatečná motivace, a to nejen finanční. Jde i o vytvoření podmínek pro práci, ocenění jiného druhu, výhodou je dobrý kolektiv umožňující vzájemné neformální konzultace. Zpětný efekt zkušeností z průzkumů není zřejmě třeba příliš zdůrazňovat. Dobře a důkladně odborně zdůvodněné „památkářské“ požadavky značně zlepšují pozici při různých jednáních a konzultacích i při odborném dohledu. Naproti tomu může být přeceňována větší prestiž památkáře vyplývající z publikační činnosti, jejíž znalost je při běžné práci, vzhledem k obecně velmi malému obecnému povědomí o odborném tisku, podle mého názoru málo pravděpodobná.

Vedle potřeby operativní dokumentace a operativního průzkumu je pochopitelně zdůrazňována potřeba kvalitního standardního stavebněhistorického průzkumu, který splňuje zásady dané metodikou. Stavebněhistorický průzkum je kladen na první místo, podaří

se jej však provést, respektive zajistit pouze u určitého množství staveb prohlášených za nemovitě kulturní památky. Operativní dokumentace a průzkum jsou pak prováděny podle aktuálních potřeb většinou rovněž na památkách, případně v menší míře i na ostatních nemovitostech v plošně chráněných územích. Vzhledem k potřebám a požadavkům na podrobnost a kvalitu pak tyto operativní průzkumy na sebe váží většinu sil odborně zdatných pracovníků.

V Čechách na Moravě i ve Slezsku však stojí mnoho historických staveb, které sice náleží k našemu architektonickému dědictví, ale nejsou prohlášeny za kulturní památky, ani chráněny v rámci památkové zóny nebo pásma. Situace je o to horší, že o těchto stavbách chybí základní informace vůbec, nebo máme pouze nepřesné představy. Chybí-li základní poznání, tyto stavby chátrají, jsou přestavovány, zbavovány konstrukčních částí a detailů, nebo zanikají bez povšimnutí, natož jakékoliv dokumentace. Naším úkolem, myslím konkrétně pracovišť Národního památkového ústavu, by měla být v rámci možností určitá náprava stávajícího stavu. Standardními stavebněhistorickými průzkumy lze pro značnou časovou i jinou náročnost zachytit však pouze malou část těchto staveb. Měl by zde tedy nastoupit jiný druh průzkumu, který je nazýván průzkumem inventarizačním nebo plošným. Úkolem takového průzkumu je zachytit co největší počet staveb určitého druhu v daném regionu, charakterizovat jejich podobu a stáří, pořídit alespoň nejdůležitější fotodokumentaci. Inventarizační průzkum může být podkladem pro zpracování návrhů na prohlášení za kulturní památku. Prohlášení pak může být prvním krokem k dalším podrobnějším průzkumům. Dokumentace pořízená při inventarizačním průzkumu se pak může stát jediným dokladem o podobě chátrající, či dokonce zanikající stavby, nebo o stavu stavby před zásadními stavebními úpravami. V tomto smyslu je již podařilo mnohé, mnohé však stále chybí. Velký kus práce již byl udělán pro poznání dochovaných staveb lidové architektury. Například ve středních Čechách byl inventarizační průzkum lidové architektury, zahájený po jednotlivých okresech v roce 1979, úspěšně a kvalitně dokončen v roce 2002. V některých částech republiky je velká pozornost věnována stavbám, které jsou nebo mohou být technickými památkami.

Je zde však řada dalších historických staveb – připomeňme panské hospodářské dvory, ovčiny, kontribuční sýpky, hospody, nebo fary s hospodářskými budovami. Obrovskou skupinu staveb, skrývajících jistě mnohá překvapení, představují právě hospodářské dvory. V zatím ojedinělém průzkumu, prováděném v letech 1996–2004 v rámci výzkumného záměru ve středních Čechách, se podařilo provést základní dokumentaci zhruba sedmi set dvorů. Máme tedy základní představu o stavební podobě dvorů na jednotlivých bývalých panstvích, o dochovaných hospodářských budovách barokních, o rozsahu využívání vzorových projektů v 19. století, nebo o funkčním uspořádání. Průzkum zachytil i několik dosud stojících hospodářských budov renesančních. V ostatních krajích České republiky, pokud je mi známo, stojí hospodářské dvory stranou zájmu. Tato skutečnost se projevila i při přípravě výzkumných záměrů v Národním památkovém ústavu na léta 2005–11, kdy nebylo ani dostatečně zřejmé, kam tento úkol zařadit. Na základě svých zkušeností se domnívám, že právě tady je jedinečná možnost – přímo příležitost něco pro tento druh historických staveb udělat. Jak bylo již naznačeno výše, není to zdaleka tak nudná práce, jak by se mohlo zdát. Lze tedy jen doufat, že se někdo z kolegů v Čechách, na Moravě i ve Slezsku pro tento úkol nadchne, a vyplní tak alespoň další část dosud velké mezery v našich znalostech o hospodářských dvorech. Stejnou naději lze vyjádřit i ve vztahu k potřebě plošného průzkumu všech výše zmíněných druhů historických staveb.

